На протилежному боці галявини під кущем свидини я помітив синю цятку. Вона вирізнялася на прижухлому тлі осіннього різнотрав’я. Підійшов — а це велика квітка з жовтавою серединкою і витончено-ніжними яскравими пелюстками. Такої я ще й не зустрічав.

Залишаю рюкзак, щоб позначити місце, а сам чимдуж по схилу вниз, до Горині. Десь там Носаль полоще корінці лікарського зілля — один знайомий дуже просив принести. Ага, ось і він. Сидить навпочіпки біля води.

— Іване Михайловичу! — гукаю зраділо. — Аби ви знали, що я знайшов!..

— Тс-с!.. — Носаль застережливо посварився пальцем. І жестом наказує присісти поруч.

Коли я виконав його наказ, Іван Михайлович шепоче:

— Послухайте музику осені.

Спочатку я нічого не розумію. Та прислухаюся — справді ніби музика доноситься:

"Тінь-тюль! Цінь-тюль!.."

Ага, он воно що! На стрімкому і високому протилежному березі Горині прямо над річкою розмахнув своє гілля величезний дуб. Певно, не одне століття силкується вода підмити його, але дерево цупко тримається вузлуватим корінням за вапнякову землю і не поступається перед натиском річки. Саме з цього дуба раз у раз скапують стиглі жолуді. І тоді по сизому дзеркалі Горині розбігаються тремтливі кільця.

"Тінь-тюль"! Цінь-тюль!.." — видзвонюють жолуді об воду.

А далі за річкою золотаво палахкотять осики, тут і там серед зелені ліщин мерехтять рожеві іскри бересклету, височать сосни, мов пензлі вмочені в ультрамарин неба.

"Тінь-тюль! Цінь-тюль!.."

— То що там ви відкрили? — нарешті запитує Носаль.

— Ходімо, покажу. Може, ще й ви такого не бачили.

Веду на галявину.

— О, та це ж айстра! — каже Іван Михайлович.

— Айстра? — не можу приховати розчарування.

Уже й сам завважую у квітки схожість з тими айстрами, які тисячу разів бачив на квітниках. Тільки у цієї стебло чогось аж надто буйне. Але то, мабуть, тому, що в траві росте. А я-то думав, недотепа, яку квітку вона мені нагадує...

— Всього-на-всього айстра?..

— Айстра, — ще раз стверджує Носаль. — Тільки не всього-на-всього, а дика айстра. Хіба цього мало?

Проте повністю зміст сказаного я осягнув значно пізніше. Було, не раз виходиш узліссям десятки кілометрів, а на синій вогник айстри так і не нападеш. Бо, вивівши десятки сортів садових айстр та населивши ними квітники у містах і селах, доглядаючи і леліючи, людина нічого не зробила для збереження айстри дикої. Єдине, що збереглося, — давні

народні назви рослини. Ласкаві, поетичні, вони передають і ставлення наших предків до осінньої красуні: синій цвіт, ромашка голуба, гайстра, волове око, волові очка, піддубровник. А ще зірочка. Остання назва напрочуд вдала! Адже квітка айстри — це ж і є, по суті, багатопроменева зірочка. До речі, наукова назва "айстра" походить від грецького слова, яке в перекладі теж означає "зірка".

І з айстрами в давнину були пов’язані всякі повір'я. Сам батько ботаніки Теофраст писав: "Стверджують, що айстра допомагає в хорошій справі". Однак застерігає, що для цього викопувати рослину треба з коренем і обов’язково вночі, попередньо звівши над нею намет — так тільки зберігається її сила…

Опівночі айстри в саду розцвіли…

Умились росою, вінки одягли,

І стали рожевого ранку чекать,

І в райдугу барвів життя убирать…

Пригадуєте, в Олександра Олеся? Поет так і назвав свій вірш "Айстри". Не знаю, з якої причини, але мені він завжди спливає в пам’яті при зустрічі з дикими айстрами.

Можливо, дехто заперечить: яка там у диких айстр "райдуга барв"!..

Але не поспішайте із запереченнями! Одного разу восени я таки натрапив на нехожений яр (він був посеред широкого поля, тож худоба туди не заходила, а люди — лише вряди-годи). І весь південний схил того яру палахкотів квітом диких айстр. Це палахкотіння справді нагадувало веселку: вигравали кольори від бузково-рожевого до темно-голубого.

І марили айстри в розкішнім півсні

Про трави шовкові, про сонячні дні,—

І в мріях ввижалась їм казка ясна,

Де квіти не в’януть, де вічна весна…

Так марили айстри в саду восени,

Так марили айстри і ждали весни…

А ранок стрівав їх холодним дощем,

І плакав десь вітер в саду за кущем…

Ми, звичайно, розуміємо, що поет у цьому прекрасному алегоричному вірші, якого поклав на музику композитор Микола Лисенко, оплакує поразку революції 1905 року. Але який зримий, переконливий, який щемливо-чудовий опис квітів!

І вгледіли айстри, що вколо — тюрма…

І вгледіли айстри, що жити дарма,—

Схилились і вмерли…

Я привів незабаром Івана Михайловича до цього диво-яру. Ми йшли, як на крилах летіли: я — щоб помилуватися ще раз казковим видивом, Носаль — щоб поділити мою радість відкривача. Але перед цим уранці був мороз. І хоч сонце швидко розтопило білий накип інею, та айстри схилили голівки свої, потемніли. Лише кілька квіточок зорило синіми очицями.

І мені відтоді стало зрозуміло, чому в середні віки, коли була створена так звана "мова квітів", айстра означала печаль.